Hamvas Béla

A SIKERRŐL ÉS A DICSŐSÉGRŐL

Válogatott részletek

„A lények: virágok, fák, csillagok, madarak
csak (…) az Isten előtt való nevezetességet ismerik;
egyedül az ember elégszik meg kevesebbel:
az emberiség előtt való nevezetességgel."

Deu etjahve, mondja Jeremiás, ami annyit jelent, ismerd meg Istent. A *jada* azonban nem egyszerű ismerést jelent. *Jada* annyi, mint keresztül-kasul ismerni, ahogy a férfi keresztülkasul megismeri az asszonyt, akivel a szerelemben egyesül, mert *jada* annyi, mint szeretni és nemzeni és megismerni. Mit jelent szeretni? Isten az, aki, mondja Eckhart, és aki Isten, az az enyém, és aki az enyém, azt szeretem, és akit szeretek, az engem szeret és magához von, és aki magához von, az inkább én vagyok, mint saját magam. *Deu etjahve*, ismerd meg és szeresd Istent, mert inkább én vagyok, mint saját magam. Ezért *aham brahma aszmi*, én *brahman* vagyok. *Gnóthi ton kürion*, írja Pál. Nem önmagamat kell megismernem. Önmagammal a konstelláció a pszichológiai és fiziológiai és biológiai és szociológiai válságszövevények labirintusa. Megismerem azt, amit megismertek kétezerötszáz év alatt Európában, abban a hiszemben, hogy megismerték, amit meg kellett ismerniök. Hová jutottak? *Gnóthi ton kürion*. Az *átman*t kell megismerni, az *átman*ra kell figyelni, reá kell hallgatni, róla kell gondolkozni, ahogy az *Upanisadok* írják. *Deu etjahve*. Megtanultam megismerni lelkiismeretem személyes irányítójának befolyását életem vezetésére. Tudom, hogy jelen van. Hangja megszakíthatatlanul szól, azt akarja, hogy megismerjem és szeressem, és a vele való azonosságomat felismerjem.

A becsvágy a nyilvánosságon jelenik meg, és ott részesül abban, amiért becsvágy egyáltalán van. Európában számolni kell azzal, hogy a nyilvánosság sohasem tudott szakrálissá tisztulni, s ezért kétezerötszáz éve itt arról a leértékelt becsvágyról beszélhetünk, amely csak a sikert ismeri, a dicsőséget nem. A dicsőségről szóló tudás nem veszett el. Még ma sem, amikor a gézengúzok, miután őrjöngő gaztetteikért, amire csak sóvárogtak, a darwinizált emberiségtől mindent megkaptak, végül a dicsőségre tartanak igényt. A megrendelt dicsőség az álnyilvánosságban – a rádióban és hivatalosan – faszád, mögüle eltüntethetetlen a valódi nyilvánosság fenyegető ítélete, hogy e gonosztevőket nem dicsőség illeti meg, hanem elmegyógyintézet, vagy fegyház, többnyire mind a kettő.

A szakrális nyilvánosság, mint az eredeti görög *agón* Olimpiában, Eleusziszban, az Iszthmoszon, Athénban, Epidauroszban, az emberi közösé-

gen túl világnyilvánosságot jelentett. Atmoszférájáról mindenki könnyen ismeretet szerezhet, ha Pindarosz ódáit olvassa. A becsvágy a dicsőségért volt az aranykék uránoszi térben. Ahogy Jádzsnyavalkja jutalma a Véda-versenyben nem az ezer tehén, hanem hogy ő a legnagyobb *brahman*. Amikor Buddha beszélt, az istenek elhagyták az eget és lejöttek őt hallgatni. A szakrális nyilvánosságon emberen túli spiritualitások is jelen vannak. Ez a nagyság, a dicsőség visszavonhatatlan szankciója. Az emberi nagyság mértéke csak később süllyedt le, és ha eredetileg tragédiáért és olimpiai győzelemért, gyógyításért és tanításért jutalmat elfogadni szégyen volt, a szofisták már pénzért tanítottak, szónokok politikai hatalomért versengtek, Olimpiában a legjobb diszkoszvető bérre lesett. Ez már csak a siker. A nyilvánosság pedig a publikum.

Becsvágy nélkül az embert privát álom- és rögeszmevilágából ki se lehet rántani. A becsvágy legnagyobb lépése a dicsőséget és a sikert nem összetéveszteni.

A siker áldozata: a világot feláldozni az énnek. Nem szokott sikerülni. Nem tud lemondani arról, hogy saját szobrával szembenézzen. Azt kívánni, amit az élet, a történet, az ember, a közösség meg tud adni.

A dicsőség áldozata, hogy önmagát, becsvágyát feláldozza annak, ami nála több. Jádzsnyavalkja dicsősége, Ardzsuna dicsősége, Dávid dicsősége. Dicsőség annyi, mint a sikerről lemondani. Ahogy az *Upanisadok* mondják, amit az ember tesz, azért sem itt, sem a túlvilágon ne várjon jutalmat.

A siker mindig nyilvánosságot kíván, inkább alacsonyat, és minél alacsonyabb, annál jobb. Ezzel szemben a magányosnak is lehet dicsősége.

Siker, amikor az embernek valamije van. Dicsőség, amikor az ember valaki.

Sikertelenség lehet dicsőség, dicstelenség nem lehet siker.

A nagy ember története, hogyan mond le a sikerről a dicsőségért.

A dicsőségben a világfölötti átsugárzik. Minden sikerben kell lenni legalább egy csepp dicsőségnek, különben nem is lehetne.

A siker egybenőtt a társadalmi és történeti egzisztenciával. A dicsőség az *átmané*.

A becsvágy történeti alakjában hitvány. Sikerrel megelégedni középszerűség.

A siker a becsvágy realizálása alacsony színvonalon. Sikerrel az elégszik meg, akinek igényei nem nagyok. Hírnév, gazdagság, hatalom. A hinduk azt mondják, hogy *hinadimuktika*, a legalacsonyabb törvényeknek hódol. A siker a spekuláns területe.

A becsvágy, ha *vaulting ambition* (az érvényesülés vágya), démonizálódik, szövetséget köt az alvilággal. *Acheronta movebo.* Faust. Bolsevizmus. A siker mágikus természetű, és *májá*, vagyis káprázat. Ezzel szemben áll a *zohár kevodo*, mint a héberek mondják, a tündöklő dicsőség.

A siker archetípusa Hérosztratosz, aki felgyújtotta a templomot, hogy róla beszéljenek. A dicsőség archetípusa Milarepa, aki negyven évig élt egyedül a barlangban.

Siker: ember-mű ellentmondás. Dicsőség: ember-mű egység.[1]

✣

Életemnek új korszaka kezdődött, amikor felismertem, hogy a dicsőség és a siker nem azonos. A siker a kivétel dolga. A tehetségé. Mutatvány, cirkusz, rekord, teljesítmény, egyéniség, különlegesség. A dicsőség a világosság,

[1] Hamvas Béla: *Szarepta*. 1. kiad. H. é. n., Medio Kiadó /Hamvas Béla művei 14/, 194–198. o.

az egyetemesség, az értelem, az egészség, az igazság dolga.

A siker a legkisebb, a dicsőség a legnagyobb ellenállás irányában fekszik.

A siker embere a legkisebb ember, a dicsőség embere a legnagyobb ember.

A siker helye az utca, a dicsőség helye szívednek titkos kamrája.[2]

✣

Mikor az erdőből lejöttem, a mogyoróbokrok tövében, a napos oldalon nyíló pipacsot láttam. Az aranynapok az embert mindig meglepik. Fent kikerics, itt lenn pipacs: egymás mellett ősz és június. A szó akkor jutott eszembe. Az *agón*. Görög szó, de Burckhardt, a történetíró értelmezte számunkra szépen. Annyi, mint: a görög világban csak annak volt jelentősége, ami a nyilvánosság előtt történt.

Mi ezt az agonális életrendet a görögöktől teljes egészében átvettük, és általában csak azt vesszük számba, ami a nyilvánosság előtt játszódik le. Fontos: a hír, a siker, a név, a dicsőség. Önmagukban ezeknek semmi értelmük sincs. Mit kezdek a hírnévvel erdei magányomban?

Azért olyan fontosak, mert agonálisak. Az embernek erejét kifelé, szereppé kell átalakítania, mert az egyetlen lényeges: mások előtt kedvező színben feltűnni.

Egy perzsa király palotát akart építtetni, s két építőművész ajánlkozott: kínai és görög. A tervet mindkettő elkészítette, s a király mikor megnézte, így szólt: A görög szebb kifelé, mert ha valaki e házat látja, rögtön tudja, hogy király lakik benne; de a szobák üresek és hidegek. A kínai nem ragyog úgy, de belül meleg, meghitt, lakályos, és ezt választom otthonomnak. Mert házamban magamnak akarok lakni, nem pedig a nyilvánosságnak.

A kínai életrend, vagy talán az egész keleti, szemben áll az *agón*nal. Ez a magánélet intimitása, mely a görögből s a miénkből hiányzik. Mikor itt most egyedül vagyok már több mint egy hete, megértem a perzsa királyt, mert most magamnak élek, és nem a nyilvánosságnak. Az agonális élet egyszerűen komolytalan.

A füves domb oldalából gömbölyű szikla bújt ki. Jólesett ráülni. Zsebemből somot szedtem ki, bár félérett volt még csak, azt szopogattam, és a magot messze fricskáztam. A felismerés egészen elfoglalt. Éreztem, hogy döntő perceket élek. Választanom kell. Vagyis: már választottam. Nem a cézári életet, nem az *agón*t, nem a hírt, nem a sikert, nem a nyilvánosságot, hanem az intim és meleg magányt, egyszerűen azért, mert ez a gazdagabb. A több. (…)

A nevezetes névtelenség az agonális életrend ellenkezője. Olyan életrend ez, amelyben a nevezetes ember névtelen; éspedig azért, mert önmagát a nyilvánosságtól bizonyos óvatos távlatban tartja. Persze a távlat nem jelent negatívumot. A nyilvánosság néha igazán érdekel s a legtöbb esetben mindazt, ami ott történik, jóindulattal fogadom. De cseppet sem ragaszkodom hozzá s végeredményben az egész nyilvános életet bántóan eseménytelennek találom. Ha valaki fölkeres, szívesen beszélek vele, ha elfogadnak, semmi kifogásom ellene, ha hívnak, el is megyek. De ne kívánják, hogy az agonális verseny szenvedélyemmé legyen: ezt a kívánságot nem tudnám

[2] Hamvas Béla: Unicornis – Summa philosophiæ normalis. Beszélgetések. In uő: *Silentium – Titkos jegyzőkönyv – Unicornis*. H. n., 2006, Medio Kiadó /Hamvas Béla művei 17/, 235. o.

teljesíteni. Méltányolniuk kell, hogy érdeklődésem köre egészen más.

A nevezetes névtelenség magatartása nem emberi. Nevezetes névtelenségben él a rigó, éppen úgy, mint a tücsök, a bölcs, vagy a szent, a névtelen jótevő s a magányos művész. A kifejezés egyébként annyit jelent: kozmikus helyzet jelentékeny betöltése. Az *agón* ellentéte, mert az *agón* éppen a nyilvánosság előtt játszott szerep hatásos eljátszása. Nézetem szerint a nevezetes névtelenség egészen kiválóan alkalmas költőknek, gondolkodóknak, élvezőknek, bölcseknek, vallásos embereknek. S minthogy bennem mindegyikből van valami, számomra tökéletes. Aki nem akar elérni semmit kifelé, agonálisan, még nem jelenti, hogy nem akar elérni semmit egyáltalán. Az ilyen ítélet félreismerné az emberi becsvágyat. A becsvágy hallatlan erejéről nekem is vannak tapasztalataim. Szörnyű, amikor ég, de még szörnyűbb, amikor elfojtják. Meg kell adni neki azt, hogy az embert nevezetessé tehesse, ha már mindenáron azzá akarja tenni. Az ilyen irtózatos realitást, mint a becsvágy, büntetlenül elnyomni nem lehet. Az erőszakos kísérlet vége csak kedélybetegség.

De különbség van aközött, hogy az *agón*on, az emberi nyilvánosság előtt küzdök a sikerért, és aközött, hogy nevezetes vagyok egy intim végtelenségben. A vallás azt mondja: Isten előtt. S mivel ez a helyzetnek tényleg megfelel, a legjobb a kifejezést megtartani. A lények: virágok, fák, csillagok, madarak csak ezt az Isten előtt való nevezetességet ismerik; egyedül az ember elégszik meg kevesebbel: az emberiség előtt való nevezetességgel. Mintha az emberiség előtt való mulandó hír több lenne, mint a halhatatlanság Istenben.[3]

✣

Hajnalban kijöttem, s szemben a házzal az égen a Vénusz ragyogott oly tündöklő rózsás gyöngyszínű fénnyel, hogy nemcsak a szemem ittasult a csillogó tűztől, hanem e szelíd és langyos hajnalon bőröm is érezte, hogyan árad e lágy, olajos sugár. Eddig ismeretlen éteri illatot szívtam, s közben a számban mintha méz, bor és vér íze gyűlne. A fülemben az a zene hangzott, amit eddig hiába vártam, de nem szólt sehol, soha. Önkéntelen a fény felé léptem egyet, hogy jobban elérjem, mintha magamba szívhatnám a pirkadó ég aranyát és dalát, színét és illatát. – Ó, így élni, ahogy ez a csillag ragyog, ily pompázó édes nyugalommal tündökölni, örökké hajnalnak lenni, örökké kelni, örökké születni, éj és nap között élni (…).

Sohasem láttad? Sohasem akartál inni a hajnali égből? Ezért olyan sötét a sorsod, ezért hajnaltalan. Nem ittad a csillag fényének hűs tejét. Nem érezted soha tiszta fűszeres illatát. Nem láttad napkeltén a fáktól bozontos hegyoldal fölött az égen, és lent, ahol a víz ragyog a távoli síkságon. (…)

Mondd, hová lesz e csillag fénye? Hová a hang, amit az üstökös vad zuhanása kelt a végtelen térben? Hová lesz az őslény nyöszörgése, az őserdő mélyén a kígyó sziszegése, s a sötétben adott csók? Mi lesz a magányos szélből, amikor hajnalon csendben a lomb között puhán a völgybe leszáll? Megmarad? És mi marad meg, mondd, mikor élsz örökké, ha beszélsz és akarsz, vagy ha éjszaka felébredsz, és hallod a haraszton a kúszó bogár neszét, s valamit gondolsz, csak annyit, hogy jó? Csak akkor maradsz meg, ha tudnak? Ha bemartad magad az emberi sorsba,

[3] Hamvas Béla: Aranynapok. In uő: *A babérligetkönyv – Hexakümion*. H. n., 2005, Medio Kiadó /Hamvas Béla művei 5/, 35–37, 42–44. o.

és halálod után is ezer esztendeig szobrodhoz járnak, és még akkor is akarsz? Ki marad örök, Cæsar vagy a tücsök?[4]

✣

Az európai jól érti történeti alakjainak, Periklésznek, Cæsarnak, Nagy Péternek magatartását és tudja, hogy bennük a lélek rendkívüli ereje nyilatkozott meg. Érti még költészetének alakjait is, Akhilleuszt, Æneast, Parsifalt és tudja, hogy ezek az emberek a hősies lélek megnyilatkozásai. De már egyáltalában nem érti a heroikus léleknek azt a megnyilatkozását, ami a misztikus, a próféta, az aszkéta, a szent. Azt hiszi, hogy a lélek hősiessége minden esetben külső eredményt, úgynevezett sikert ér el; e siker: a hírnév, a dicsőség, a nagy elhatározás és nagy tett következménye, hatalmas és lenyűgöző látvány, megbabonázó példa. Ha valakiben hősies lélek él, ez a hit ma itt, annak olyannak kell lenni, mint a tűzijátéknak, az ember szemét tetteinek nagyságával el kell káprázтatnia.

A lélek hősiességének van azonban másik alakja is, amely Keleten otthonos. A hősiesség nem kifelé, hanem befelé nyilatkozik meg; a hős nem király, nem hadvezér, nem államférfi, hanem bölcs, aszkéta, misztikus, költő, filozófus. Az őskorban a hősiesség e két alakja között nem tettek különbséget. Homérosz hőrosznak nevezte a harcos Aiaszt és Hektort, éppen úgy, mint a jóst vagy az énekest. Az európai emberben a kifelé törő hősies lélek megvan; a befelé irányuló, vallásos, metafizikai aszkétikus és misztikus hősiesség nincs meg.

(…) akiben a hősi lélek felébredt, nem törődik azzal, hogy ez másban milyen hatást fog kelteni, milyen sikere lesz vele és milyen látvány lesz a többiek számára. Az aszkézis igazi hősei úgy éltek, hogy senki sem tudott róluk, meghaltak a Himálaja egy barlangjában és csontjaikat sohasem találták meg. Kínában ezt az életmódot „nevezetes névtelenségnek" hívják. Névtelen, mert esetleg az országút koldusa, senki sem tudja, mi él benne; de nevezetes, mert a hősies lélek az embert a lét hallatlan magas fokára emelte. Keleten sok száz és sok ezer ilyen nevezetes névtelenségben élő hős van, aki néha még ép elméjét is elrejti és kifelé félkegyelműnek, vagy pojácának mutatkozik, nehogy a külső világ befelé irányuló elképzelhetetlen erőfeszítésében megakadályozza. A külső hős élete az emberiség színe előtt játszódik le; a belső hős élete egyedül Isten színe előtt.[5]

A témához kapcsolódó további írások

Direkt morál és rossz lelkiismeret. In *Patmosz I*. H. n., 2004, Medio Kiadó.

A tapintatlan (Démon és idill). Az életmű. A senki. Utószó a valakiről. In *Patmosz II*. H. n., 2004, Medio Kiadó.

[4] Hamvas Béla: *A magyar Hüperion*. II. rész, Tizennegyedik levél. In uő: *A magyar Hüperion és más magyar vonatkozású esszék I*. H. é. n., Medio Kiadó /Hamvas Béla művei 15/, 127–128. o.

[5] Hamvas Béla: *Tibeti misztériumok*. Bevezetés. In uő: *Az ősök nagy csarnoka II*. H. é. n., Medio Kiadó /Hamvas Béla művei 20/, 185–187. o.